

PROJEKAT POT4FOOD ANALIZIRA MOGUĆNOSTI TRŽIŠTA I GAZDINSTAVA

KAKO UNAPREDITI KONKURENTNOST POLJOPRIVREDNO-PREHRAMBENOG SEKTORA U SRBIJI?

ISTRAŽIVAČI U OKVIRU PROJEKTA RADE NAJPRE ANALIZU KONKURENTNOSTI NA MAKRO NIVOU TAKO ŠTO ODREĐUJU KOMPARATIVNE PREDNOSTI RAZLIČITIH SEGMENTA POMENUTOG SEKTORA, KAKO NA MEĐUNARODNOM, TAKO I NA TRŽIŠTU ZEMALJA REGIONA (CEFTA), ALI I TRŽIŠTU EVROPSKE UNIJE. S OZBIROM NA TO DA SU USLED POSTIGNUTE LIBERALIZACIJE MEĐUNARODNE TRGOVINE SMANJENE CARINE, RASTUĆI ZNAČAJ SU DOBILE NECARINSKE BARIJERE

 DR BOJAN MATKOVSKI, vanredni profesor Ekonomskog fakulteta u Subotici, Univerzitet u Novom Sadu

Tržište poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u Srbiji suočeno je sa nizom izazova, uključujući globalne krize poput pandemije, ratnih sukoba i ekonomske nestabilnosti, proces pristupanja Evropskoj uniji koji sa sobom nosi liberalizaciju tržišta i pojavu snažnijih konkurenata, kao i sve veće zahteve u pogledu ekološke održivosti. Svi ovi izazovi značajno utiču na konkurentnost lanca snabdevanja hranom, što nameće potrebu za detaljnijim istraživanjima i analizama mogućnosti za unapređenje konkurentnosti svih segmenata lanca snabdevanja hranom - od poljoprivredne proizvodnje i prehrambene industrije do distribucije hrane. Istovremeno, savremeni potrošač postaje sve zahtevniji, što zahteva dodatnu analizu njegovog ponašanja i potrošačkih trendova.

Projekat POT4food, finansiran od strane Fonda za nauku Republike Srbije u okviru programa PROMIS 2023, istražuje na koji način srpski poljoprivrednici i prehrambena industrija mogu da postanu konkurentniji, kako na domaćem, tako i na inostranom tržištu. Kroz sveobuhvatno istraživanje projektni tim nastoji da odgovori na ključna pitanja: Koliko su domaći poljoprivredni proizvođači konkurentni na evropskom i regionalnom tržištu? Koliko je domaća prehrambena industrija spremna da se nosi sa izazovima globalizacije? Kako potrošači hrane reaguju na nastupajuće promene

koje donosi liberalizacija tržišta?

Konkurentnost u lancu snabdevanja hranom

Istraživači u okviru projekta rade najpre analizu konkurentnosti na makro nivou tako što određuju komparativne prednosti različitih segmenata pomenutog sektora, kako na međunarodnom, tako i na tržištu zemalja regiona (CEFTA), ali i tržištu Evropske unije. S obzirom na to da su usled postignute liberalizacije međunarodne trgovine smanjene carine, rastući značaj su dobile necarinske barijere. Prema tome, jedan segment istraživanja jeste upravo sagledavanje da li tehničke i administrativne barijere u savremenim uslovima utiču na ograničavanje ili rast trgovine

poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u Srbiji. Otvoreni Balkan - regionalna inicijativa za ekonomsko povezivanje Srbije, Albanije i Severne Makedonije sa ciljem slobodnog kretanja ljudi, roba, usluga i kapitala, takođe, jedna je od tema istraživanja, s obzirom na njen potencijalni uticaj na jačanje tokova razmene poljoprivredno-prehrambenih proizvoda.

Kada je reč o analizi konkurentnosti na nivou poljoprivrednog gazdinstva, na osnovu podataka poslednjeg Popisa poljoprivrede iz 2023. godine mogu se uočiti glavne karakteristike ovog sektora i izvršiti poređenje sa prethodnim Popisom iz 2012. godine. Strategija poljoprivrede i ruralnog razvoja za period od 2014. do 2024. godine je istekla, a novi strateški okvir još uvek nije usvojen. Ostvarenje ciljeva definisanih strategijom bilo je predmet kritika, a danas je očigledno da ti ciljevi nisu realizovani. Odsustvo aktuelne strategije predstavlja značajan izazov za dalji razvoj poljoprivredno-prehrambenog sektora, čineći neophodnim što skorije donošenje novog strateškog dokumenta sa jasno definisanim mehanizmima i merama za unapređenje konkurentnosti i održivi razvoj sektora. Projektni tim POT4food planira da u istraživanje uključi predstavnike poljoprivrede, prehrambene industrije, distribucije, predstavnike akademske zajednice, eksperata iz inostranstva, ali i kreatore javnih politika, kako bi se dobili odgovori na pitanje kuda treba da ide naša poljoprivreda. Kao jedan od potencijalnih odgovora, a ujedno i kao finalni ishod projekta, biće publikovan Strategijski okvir sa preporukama za kreatore politika, koji će predstavljati spoj nauke i prakse.

FOTO: PRIVATNA ARHIVA

FOTO: PRIVATNA ARHIVA

Kada je reč o prehrambenoj industriji, koja je nakon sprovedene privatizacije u velikoj meri u vlasništvu stranih kompanija, postoji veliki prostor za analizu. Iako je ovaj segment industrije jedan od najrazvijenijih u Republici Srbiji, prisutni su brojni problemi kada je reč o koncentraciji tržišta. Prema tome, fokus istraživanja usmeren je i na analizu finansijskih pokazatelja najvažnijih segmenata industrije, sa ciljem identifikacije strukturnih izazova. Pitanje dominacije jednog velikog kupca u industriji mleka ili šećera, gde mali proizvođači zavise od uslova koje taj kupac nameće, samo je jedno od brojnih problema kojima se naučnici bave, a koji neminovno imaju negativan uticaj na stanje u proizvodnji mleka ili šećerne repe.

Sektor distribucije hrane u Srbiji, takođe, je prošao kroz značajne promene u poslednje dve decenije, a dolazak velikih maloprodajnih lanaca rezultirao je svojevrsnom supermarket revolucijom koja je značajno suzila prostor za tradicionalne prodavnice. Neminovno je da se iskustvo prodaje danas drastično razlikuje i da imamo ogroman broj prodavnica, te je tema konkurentnosti (u uslovima kada bi marža bila malo više kontrolisana) jedno od pitanja koje interesuje trgovce. Sa druge strane, potrošač hrane je danas zahtevniji nego ikad, iskustvo koje treba da doživi u prodavnici

je podignuto na viši nivo, a trendovi na tržištu se okreću i ka određenim tipovima ishrane - organska, funkcionalna, veganska, vegetarijanska. U tom pravcu, istraživači u okviru projekta POT4food pokušaću da odrade pionirsko istraživanje kroz eksperimentalnu ekonomiju.

Budućnost – put ka eksperimentalnim istraživanjima

Upotreba eksperimentalne ekonomije zasigurno predstavlja metod istraživanja višeg stepena pouzdanosti, pa su naučnici u Biznis labu, osnovanom u okviru Žan Mone Centra izvrsnosti: Održiva poljoprivreda za zeleniju budućnost, započeli eksperimentalna istraživanja sagledavanjem pokreta oka i analizom reakcija kože, odnosno elektrodermalne reakcije na donošenje odluka prilikom kupovine. Ovakva istraživanja značajna su kako samim proizvođačima poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, tako i distributerima, jer daju odgovor na ne tako laka pitanja: kako promene u dizajnu ambalaže utiču na donošenje odluke o kupovini određenog proizvoda, kao i gde je optimalno pozicionirati određeni proizvod.

Istraživači, u saradnji sa kolegom sa Instituta IAMO u Nemačkoj, koji već upravlja XRlabom za eksperimente, rade na razvoju eksperimentalne eko-

nomije. Ova saradnja započeta je kroz Program saradnje srpske nauke sa dijasporom Fonda za nauku, a nastavila se u okviru projekta POT4food. Cilj je da se nakon pilot-istraživanja pokrenu projekti koji će dovesti do osnivanja eksperimentalne laboratorije na Ekonomskom fakultetu u Subotici.

PROMIS 2023 – mladi istraživači u fokusu

Projekat POT4food finansiran je od strane Fonda za nauku Republike Srbije u okviru Programa za izvrsne projekte mladih istraživača i naučnika u ranoj fazi karijere. Ovaj projekat je jedan od 30 projekata u okviru programa PROMIS 2023, čiji cilj je da ojača kapacitete mladih istraživača, kroz unapređenja njihovih istraživanja, te omogućavanje veće prepoznatljivosti na međunarodnom nivou.

Iako je tema projekta POT4food relativno izazovno i široko postavljena, interdisciplinarni projektni tim čine kompetentni istraživači sa Ekonomskog fakulteta u Subotici Univerziteta u Novom Sadu i Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Beogradu koji, zajedno sa istraživačem iz dijaspore – dr Ivanom Đurićem sa Instituta IAMO iz Halea u Nemačkoj, imaju jasno postavljene istraživačke zadatke u cilju odgovora na sva postavljena istraživačka pitanja. ■